

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 775-1

Sahabenin Sünnet Anlayışı
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

ISBN : 978-625-7672-10-8

12. Baskı, Ocak 2021, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
29.07.1997 tarih ve 21/b sayılı kararıyla basılmıştır.

* Türkiye Diyanet Vakfı
1996 İslam Araştırmaları Birincilik Ödülü

Yayıncı Sertifika No : 48058

Baskı: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ

Ostim OSB Mah. 1256 Cadde No: 11
06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

BÜNYAMİN ERUL

■

1965 yılında Bolu-Gerede’de dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini Gerede’de yaptı. 1982 yılında Gerede İmam Hatip Lisesi’nden, 1987 yılında A. Ü. İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1989 yılında “Sünnetin Kur’an Dışında Hükümler Getirmesi Meselesi” adlı teziyle yüksek lisans, 1996 yılında “Sahabenin Sünnet Anlayışı” adlı teziyle de doktora çalışmasını tamamladı.

1989-1990 eğitim-öğretim yılında bir yıllığına inceleme ve araştırmalar yapmak üzere Mısır’a gitti. 1999 yılında dil ve sahası ile ilgili bazı çalışmaları yapmak üzere altı ay süre ile Londra’da bulundu. 2000 yılında doçent, 2008 yılında da profesör oldu. 2004 yılında Tataristan’ın başkenti Kazan’da bulunan Rusya İslam Üniversitesi’nde misafir öğretim üyesi olarak üç ay görev yaptı. 1985-1993 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı’nda çalıştı. 1993 yılında başladığı A. Ü. İlahiyat Fakültesi’ndeki görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır. Yayımlanmış birçok makalesi, yurt içi ve yurt dışında sunmuş olduğu birçok tebliği, telif ve tercüme çalışmaları vardır. Yayımlanmış bazı çalışmaları şunlardır:

1. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara, TDV Yay.
 2. *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*, Ankara, TDV Yay.
 3. *Haccı Anlamak*, (Dr. Ekrem Keleş ile birlikte) Ankara, DİB Yay.
 4. *Kutsal İklimde Dua*, (Dr. Ekrem Keleş ile birlikte) Ankara, DİB Yay.
 5. *Sünneti Anlamada Yöntem*, (Prof. Dr. Yusuf el-Karadavi’nin, Keyfe Neteamel Maa’s-Sünneti’n-Nebeviyye, Mealim ve Davabit, Mısır-1990, adlı eserinin çevirisidir.) İstanbul, Nida Yay.
 6. *Hz. Aişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, (Bedreddin ez-Zerkeşi’nin el-İcabe adlı eserinin Arapça’dan çevirisi ve metodik bir tertibidir.) Otto Yay., Ankara
 7. *Zerkeşi’nin el-İcabe Adlı Eserinin Tahkiki*, Beyrut, 2004, Muessesetu’r-Risale Yay.
 8. *Siret Tetkikleri*, Otto Yay., Ankara
 9. *Hadis Tetkikleri*, Otto Yay., Ankara
 10. *Kudüs ve Aksa*, DİB Yay., Ankara
-

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	IX
ÖN SÖZ.....	XI
ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ.....	XIII
GİRİŞ.....	XIX
A. KONUNUN ÖNEMİ VE AMACI.....	XIX
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE PLANI	XX

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. SAHÂBÎ KAVRAMI ÜZERİNE	3
B. SÜNNETİN KAVRAMLAŞMA SÜRECİ	17
1. Arap Dilinde ve Kur’anda Sünnet.....	17
2. Hz. Peygamber’in Dilinde Sünnet.....	18
a. ‘Sünnet’ Kelimesinin Fiil Olarak Kullanımı	18
b. ‘Sünnet’ Kelimesinin İsim Olarak Kullanımı	25
3. Sünnetin Geç Döneme Ait Bir Kavram Olduğu İddiası.....	44
4. Sahabenin Dilinde Sünnet.....	48
a. Büyük Sahâbîlerin Dilinde ‘Sünnet’ Tabiri.....	48
b. Genç Sahâbîlerin Dilinde ‘Sünnet’ Tabiri.....	72
C. SAHABEDE PEYGAMBER TELAKKÎSİ.....	86
1. Beşer Olarak Hz. Muhammed	87
2. Peygamber Olarak Hz. Muhammed	102
3. Hâkim/Müftü Olarak Hz. Muhammed	118
4. Lider Olarak Hz. Muhammed	123
5. Hz. Peygamber’in Sahabe Nezdindeki Otoritesi	130
a. Sahabenin Hz. Peygamber’e İtaat ve İttibaları.....	132
b. Sahabenin Hz. Peygamber’e Yöneltilikleri Eleştiriler	134
c. Sahabenin Hz. Peygamber’e İtirazları.....	138

d. Sahabenin Hz. Peygamber'e İtaatte Gecikmeleri.....	148
e. Sahabenin Hz. Peygamber'in Sözü'nü Dinlememeleri.....	152

İKİNCİ BÖLÜM

SAHABENİN SÜNNET ANLAYIŞI

A. SAHABEDE SÜNNETE YÖNELİK ZÂHİRÎ YAKLAŞIMLAR.....	166
1. Lafzî Yaklaşımlar	166
2. Şekli Yaklaşımlar.....	182
B. SAHABEDE SÜNNETE YÖNELİK FIKHÎ YAKLAŞIMLAR	210
1. Sahabenin, Sünnete Menşei Açısından Bakışları	212
2. Sahabenin, Hz. Peygamber'in İctihadlarına Bakışları	245
a. Hz. Peygamber'in Bazı İctihadlarının Tashih Edilmesi	248
b. Hz. Peygamber İctihadlarında Nelerden Yararlanmıştır?	254
3. Sahabenin Sünnete İlet ve Maksatlar Açısından Bakışları.....	278
a. İletleri Gözetmeleri	278
b. Maksatları Gözetmeleri	289
4. Sahabenin Sünnete Bağlayıcılık Açısından Bakışları.....	301
5. Sahabenin Sünnete Devamlılık Açısından Bakışları.....	323
a. Hz. Peygamber'in Devamlı Yaptığı Fiilleri	324
b. Hz. Peygamber'in Aynı Konuda Birden Fazla Uygulamaları.....	327
c. Hz. Peygamber'in Seyrek ve Nadir Yaptığı Fiilleri	332
6. Sahabenin Sünnete Kapsayıcılık Açısından Bakışları.....	349
a. Hz. Peygamber'e Has Hükümler	355
1. Hz. Peygamber'e Has Mubahlar (Ruhsatlar)	355
2. Hz. Peygamber'e Has Haramlar (Yasaklar).....	359
3. Hz. Peygamber'e Has Vacibler (Emirler)	364
b. Peygamberlere Has Hükümler.....	367
c. Hz. Peygamber'in Yakınlarına ve Ehl-i Bey'te Has Hükümler	375
d. Şahsa Has Hükümler.....	379
e. Sahabeye Has Hükümler.....	388
C. SAHABEDE SÜNNETE YÖNELİK İCTİHADÎ YAKLAŞIMLAR.....	394
1. Hz. Ebû Bekir Dönemi (11-13/632-634).....	402
a. Hz. Ebû Bekir'in Halife Tayini ve Diğer Halifelerin	
Seçiliş Tarzları	405
b. Zekât Vermeyenlere Savaş İlan Etmesi	411
c. Kur'an Sahifelerini Mushaf Hâline Getirmesi	414
2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644).....	420

a. Teravih Namazını Cemaat Hâline Dönüştürmesi	428
b. Atlardan Zekât Alması	433
c. Iraklılar İçin Mikat Mahalli Belirlemesi.....	436
d. Temettu Haccını Yasaklaması	438
3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656).....	454
a. Cuma Günü İkinci Ezanı Okutması.....	454
b. Minâda Namazı Kısaltmayıp Dört Rekât Kılması.....	455
c. Yitik Develer Hakkındaki Farklı Uygulaması	457
4. Hz. Ali Dönemi (35-40/656-661)	460
a. İçki Cezasıyla İlgili İctihadı	460
b. Zanaatkârlara Zayi Ettikleri Emanetleri Ödetmesi.....	466
c. Güçsüzlerin, Bayram Namazlarını Mescitte Kılmalarına İzin Vermesi.....	467
5. Hz. Mu'aviye Dönemi (41-60/661-680).....	469
a. Müslümanı Kâfire Mirasçı Yapması	470
b. Buğdaydan Verilen Fıtır Sadakasının Miktarını Değiştirmesi.....	475
SONUÇ	485
KAYNAKLAR	495
DİZİN	511

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFY.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
AÜSBE.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
a.y.	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
DİBY.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
H.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
MEB. İslam Ansiklopedisi	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
TDV. İslam Ansiklopedisi	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi
krş.	: karşılaştırınız
M.	: Miladi
MÜİFY.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
MÜSBE.	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
neşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
(sas.)	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
tah.	: Tahkik eden
ter.	: Tercüme eden
ty.	: Basım tarihi yok
yy.	: Basım yeri yok
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Peygamberler, hem dünyada hem de ahirette insanlığın mutluluğa erişmelerini sağlamak amacıyla Yüce Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir. Onların temel görevi, Allah'tan aldıkları ilahî mesajı insanlara ulaştırmak, onlara hakikat yollarını göstermek, bu uğurda bilfiil önderlik ve örneklik yapmaktır.

Bu kutlu elçilerin sonuncusu Hz. Muhammed de (sas.) aynı misyonu icra etmiştir. O, risaleti ile birlikte, kendisine inanan insanlara rehberlik etmiş, onlar için örnek hayat sergilemiştir. Rasulullah (sas.); gerek sahabe, gerekse sonradan gelen inananlar için ideal bir şahsiyettir. Onun, gerek sözlerinde, gerekse davranışlarında, inanan kimseler için güzel bir örnek vardır. Bu sebeple, hangi asırda yaşarsa yaşasın, ona inanan insanların ideal bir mü'min olabilmeleri; büyük ölçüde onu tanımaları, çizgisini takip etmeleri, ortaya koyduğu ideal davranışlara uymaları ile mümkün olacaktır. Bu noktada, her şeyden önce, onun çizgisinin, ideal davranışlarının, yani sünnetinin ne olduğu, nasıl anlaşılması gerektiği, geçmişte ve günümüzde en çok konuşulan, tartışılan konuların başında gelmektedir.

Bugün hadis-sünnet sahasında çalışanların en çok üzerinde durdukları konu, sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması, yorumlanması ve bunun için yeni bir metodoloji oluşturulmasıdır. Hz. Peygamber'in ilk muhatapları olan sahabenin sünnet anlayışının bu doğrultuda yapılan çalışmalara katkısı bulunabileceği düşüncesiyle, böyle bir konuyu tetkik etmenin yararlı olacağına inandık. Önemi kadar, zorluğu da ortada olan böyle bir alanda yaptığımız çalışmamızın bu yolda atılmış mütevazı bir adım olarak hüsn-i kabul görmesi, en büyük arzumuzdur.

Sahabenin Sünnet Anlayışı isimli doktora tezimizin danışmanlığını lütfetme nezaketinde bulunan, muhterem hocamız Prof. Dr. Talat Koçyiğit'e şükranlarımızı arz etmek bir vefa borcumuzdur. Yine, çalışmalarım esnasında; konuların müzakere ve mütalaasında, bazı bölümlerin okunması, tashih ve değerlendirilmesinde ve tezin yazılması esnasında emeği geçen, bize yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarımıza, değerli arkadaşlarımıza, kardeşlerimize teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

Elinizdeki bu eserin, çalışmalarımızda bize daima yol gösteren Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu'nun da aralarında yer aldığı yedi kişilik bir jüri tarafından 1996 yılı "TDV İslam Araştırmaları Ödülü"ne layık görülmesi, araştırmamızın basılması yönünde bizi teşvik etmiş, bize cesaret vermiştir. Öte yandan, gerek jürinin, gerekse çalışmamı dikkatle okuyarak bazı hususları tashih edip tavsiyelerde bulunan başta Doç. Dr. M. Hayri Kırbaşoğlu ve Doç. Dr. İ. Hakkı Ünal olmak üzere, bütün değerli hocalarımızın katkılarından son derece yararlandığımı ve kendilerine teşekkür borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Ayrıca kitabın basımı esnasında her türlü gayreti gösteren Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi yetkilileri ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Basım öncesinde sözünü ettiğimiz katkılar doğrultusunda yeniden gözden geçirdiğimiz bu mütevazı çalışmamız, samimi bir gayretin ürünü olup, değerli okuyucuların eleştirileri ve katkıları ile daha da olgunlaşacaktır. Gayret bizden, tevfik Rabbimizdendir.

Bünyamin ERUL

Ankara 1998

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

Gerek Hz. Peygamber'in, gerekse onun hikmetli yolu ve sözleri sünnet ve hadisin doğru anlaşılması yönünde ilmî tartışma ve çalışmaların yoğun bir şekilde yapıldığı günümüzde, meseleyi sahabe zaviyesinden ele alan bu çalışmanın üçüncü baskısını yapma fırsatı veren Yüce Rabbimize hamd eder, her yönüyle bize örneklik ve rehberlik eden sevgili peygamberimize salat ve selam ederiz.

Elinizdeki çalışmanın ilk baskısı 1999 yılında, ikinci baskısı 2000 yılında yapıldı. Geçen bir yıl içerisinde yeterince tartışılmadan, değerli meslektaşlarımızdan ve dikkatli okurlarımızdan gelecek tespit, tenkit ve her türlü tepkileri tam olarak alamadan bu çalışmaya yeni bir önsöz yazmanın pek anlamlı olmayacağını düşündüğümüzden ikinci baskıda düzeltme, ilave veya çıkartma imkânımız olmadı. Aradan geçen beş yıllık zaman diliminde ise beklediğimiz bu değerlendirmeleri büyük ölçüde aldığımızı söyleyebiliriz. Bu süre içerisinde konu, Ankara, İstanbul, Kayseri ve Konya gibi bazı şehirlerde düzenlenen çeşitli platformlarda anlatıldı ve tartışıldı. Çeşitli dergilerde, kitaplarda ve internet ortamında çalışma hakkında çeşitli değerlendirmeler yapıldı. Çalışmayı hayli önemseyerek Türk okuyucusuna tanıtmaya lütfunda bulunan değerli hocam Prof. Dr. M. Hayri Kırbaoğlu ile aziz dostum Doç. Dr. Ahmet Yıldırım'a minnettarım. Kitabı hem Türkçe, hem de içerik bakımından titiz bir şekilde okuyup değerlendirme inceliğini gösteren vefakâr dostum Dr. Necmettin Yurtseven'e; kendi ifadesiyle "hızlı okuma yoluyla gözden geçiren" ve değerli tashihler ve tekliflerde bulunan saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet Erdoğan Bey'e; Konya'daki DİB Eğitim Merkezi'ndeki kursiyerlerle birlikte yaptığı okumaların sonucunu "Hadis Metinlerini Anlamada Öznellik Sorunu" başlıklı yazıya dökerek eserin içeriğine ilişkin bir eleştiri yayınlayan¹ Yusuf Acar dostuma; "Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık" adlı çalışmasında birkaç yerde dipnot

¹ *Ma'rife*, yıl: 1, sayı: 3, s. 153-160. Aynı derginin bir sonraki sayısında ise bu eleştirilere cevabi yazımız yayımlanmıştır.

düşerek tenkitler yönelten değerli meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Aynur Uraler'e ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Çalışmaya yöneltilen yazılı ve sözlü bazı eleştirileri —kısa da olsa— değerlendirmek gerekirse;

a) Yusuf Acar tarafından, yoğun bir emek ve mesai harcanarak hazırlandığı ve alanında ilk olduğu kabul edilen çalışmamız, sosyal bilimlerdeki öznellik sorununun rivayet ilimlerdeki yansımalarına ilişkin somut örnekler içerdiği için önemli görülmüştür. Ayrıca, çalışmada, gerek sened gerekse metin kritiği yapılırken anlayan öznenin içinde bulunduğu (inanç, kültür, önyargılar ve tercihler vs.) ortamın bir izdüşümü durumundaki zorlama çıkarsamalar ve benimsenen yöntemin bütün rivayetlerde standart bir şekilde sürdürülememesi gibi sübjektifliklerin varlığı iddia edilmiştir.

Hemen ifade edelim ki sosyal bilimlerde, özellikle de rivayetlere dayalı ilimlerde öznelliğin, her zaman ve mekân için geçerli olduğu bir hakikattir. Hatta bu durumun, rivayetlerin tedvin ve tasnif edildiği dönemlerde —itikadi, fıkhi ve siyasi yansımaların neticesi olarak— çok daha fazla olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sayın Acar'ın benzetmesini kullanacak olursak, aslında kendi dönemlerindeki belli şartlar altında, okyanustaki yüzbinlerce balık içerisinde sadece birkaç bin tanesini yakalayan ve talebi de dikkate alarak bunları tablalarında sergileyenler, muhaddislerimiz olsa gerektir. Bizlerin yapmaya çalıştığı ise sadece tablolarda mevcut olan balıkları tanımaya, tanıtmaya, onlar içerisinde de en taze ve sağlıklı olanlarını seçmeye yönelik belli tercihler yapmaktır. Elimizden gelen bütün ceht ve gayretimizin sonucu yaptığımız bu tercihlerimizde yanılma payımızın olabileceği bir gerçektir. Burada bir başka gerçek daha vardır ki o da hatalı bile olsa ulaşılan sonuçlardan dolayı ilim adamlarına bir ecir vadederek onları sürekli ilmî inceleme ve araştırmaya, ceht ve ictihada teşvik eden dinimizin engin hoşgörüsüdür. Sayın Acar'ın bu doğrultudaki eleştirilerini cevabi yazımızda değerlendirdiğimiz için onları burada tekrar etmeyeceğiz. Gerek Acar'ın, gerekse Uraler'in dile getirdikleri öznellik, taraflılık, önyargı vb. iddialarının bizim için geçerli olduğu kadar, başta iddia sahipleri olmak üzere geçmişteki ve günümüzdeki bütün ilim adamları için de geçerli olduğunu hatırlatmalıyım. Elbette her ilim adamının yetiştiği ortam, kazandığı bakış açısı, kullandığı üslup, benimsediği yöntem ve dayandığı kaynaklar doğrultusunda ulaştığı sonuçlar da farklı olabilecektir. Bu farklılığı, öznellik olarak değil de yapılan tespitler tasvip edilmese de onları

hadis kültürümüz için bir zenginlik olarak kabul etmek kanaatimizce daha isabetli olacaktır.

b) Eleştirilerde dile getirilen bir başka husus da çalışmada yapılan “Zahirî, Fıkhi ve İctihâdî Yaklaşımlar” şeklindeki üçlü tasniftir. Nitekim Sayın Acar, “Sahabenin zahirî, fıkhi ve ictihâdî yaklaşımlar şeklinde kategorize edilmesinin sağlıklı olmadığını, asr-ı saadeti bize aktaran rivayetler açısından da pek isabetli görünmediğini” belirtmiştir. Oysa biz, çalışmamızda amacımızın, “Şu sahâbiler müctehiddir, şunlar fakihdir, şunlar da hadisçidir.” şeklinde onları tadat ederek kesin çizgilerle kategorik bir ayırımı tabi tutmak olmadığını, yalnızca sünnet anlayışları ve genel temayülleri doğrultusunda meşhur sahâbileri ele aldığımızı açıkça belirttik. Bu çalışmamız esnasında verdiğimiz birçok misalde de görüldüğü üzere, şekli ve lafzi yaklaşımı ile meşhur bir sahâbînin, genel din anlayışı ve karakterinin hilafına, başka bir meselede diğer fakih sahâbiler gibi değerlendirmeler yapabildiğini, hatta kişisel kanaatini dile getirebildiğini; buna mukabil fıkhi ve ictihâdî ile meşhur bir sahâbînin de bazen tamamen zahirî bir anlayış sergileyebildiğini de hatırlatmıştık. Bunun en tipik misallerini Hz. Ömer ile oğlu Abdullâh’ın yaklaşımlarında açıkça görmekteyiz. İstisnai bir iki misalden hareketle Sayın Uraler’in çalışmasında, “Baba oğulun sünnete bakışı da aynıydı.” (s. 212) şeklindeki (ön) yargısı, bize yönelttiği eleştirilerde kullandığı —kendi ifadesiyle söyleyecek olursak—, ancak “araştırmacının tarafsız olmadığı” gerçeği ile izah edilebilir (s. 117, 449. dipnot). Oysa çalışmamızda zikredilen birçok misalde görüleceği üzere, baba ile oğulun, Hz. Peygamber’in davranışlarına ve sünnetlere bakışları, yorum ve yaklaşımları oldukça farklıdır.

Yaptığımız bu üçlü tasnife yapılan diğer bir itiraz da bunun zahirî, fıkhi ve ictihâdî yaklaşımlar şeklinde isimlendirilmesiyle ilgilidir. Aslında okuyucularımız bunda haksız da sayılmazlar. Şu kadar var ki bunların yerine ne kullanabileceğimize dair arkadaşlarımızla haftalarca istişare ettiğimizi, tartıştığımızı, sunulan alternatiflerin de meramımızı ifadeye yetmediğini burada ifade etmeliyiz. Mesela, sırasıyla “alıcı, anlayıcı, sorgulayıcı yaklaşımlar” veya “yüzeysel, kavrayıcı, yorumlayıcı yaklaşımlar”, dile getirilen öneriler arasındaydı. Ayrıca, fıkhi yaklaşım ile ictihâdî yaklaşım şeklinde yaptığımız ayırımı da Sayın Erdoğan gibi, başkaları tarafından da pek uygun bulunmadı. Fıkıh ile ictihad kavramlarının birbiriyle ne kadar iç içe iki kavram olduğunun farkındayız. Ancak ilgili yerde izah etmeye çalıştığımız gibi, iki kavram arasında bize göre *umûm-husûs min vechin* durumu söz konusudur. Bu konuda hayli kafa yormamıza rağmen, maalesef ideal

bir isimlendirmeye gidemediğimizi itiraf ediyor, hâlâ tekliflere açık olduğumuzu ve bu hususta okurlarımızdan yardım beklediğimizi belirtmek istiyoruz.

c) Yukarıda zikredilen çalışmalarda tespit edilen birkaç maddi hata, tarafımızdan değerlendirilmiş ve bu baskıda gerekli tashihler yapılmıştır. Bu değerli katkılarından dolayı adı geçen arkadaşlara tekrar şükranlarımızı arz ediyoruz. Yeri gelmişken, daha sonra rastladığımız yeni malzemeler ve tespitler ışığında, bizim de bazı eklemeler yaptığımızı hatırlatmalıyız. Yaptığımız yeni araştırmalar neticesinde özellikle sünnetin kavramlaşma süreci kısmında iki üç hadisi değerlendirirken önemli değişiklikler yapma ihtiyacı hissettik. Ancak, bu tashihlerin hiçbiri, eserdeki ana fikri değiştirecek, onun esas ve içeriğini bozacak türden düzeltmeler değildir.

d) Aldığımız eleştirilerden bir kısmı da çalışmanın hacmiyle ilgilidir ve değerli okurlarımız bu hususta da haklıdırlar. Ancak, çalışma örnekleme yöntemiyle yapıldığı için, ister istemez hacmi artmış oldu. İki baskıyı yapan bir çalışmanın üçüncü baskısında, sırf hacmi biraz hafifletmek gayesiyle birçok şeyi çıkarmanın da doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Fakat hacmin yeni malzemelerle daha da fazlaşmaması için pek ilavede de bulunmadık. Allah izin verirse ileride bu çalışmayı “Sünnet Kavramı: Oluşum ve Gelişim Süreci”, “Sahabenin Peygamber Anlayışı” ve “Sahabenin Sünnet Anlayışı” şeklinde her biri biraz daha genişletilmiş üç ayrı kitaba dönüştürmeyi planlıyoruz. Hacim probleminin ancak bu şekilde aşılabileceği kanaatindeyiz.

e) Çalışmada kullandığımız üslup da en fazla dile getirilen hususlardandır. Konu ve rivayetlere yaklaşım üslubumuzu çok olumlu, ılımlı, dengeli ve ihtiyatlı bulanlar çoğunlukta olmakla birlikte, bir süre okuduktan sonra okumayı bırakacak kadar sert bulanlar da vardır. Bu durum kısmen, bazı okurlara farklı gelen değerlendirmelerimizden kaynaklanabilir de daha çok okuyucunun genel birikimi, bu konulardaki bilgi seviyesi ve belki de ön kabulleri ile ilgili olsa gerektir. İnsaf ehli okuyucularımızın kolaylıkla görebileceği gibi biz, çalışmanın başından sonuna kadar, olumlu ve ihtiyatlı bir üslup kullanmaya gayret ettik. Tahrik edici, rencide edici yahut dayatmacı bir üsluptan sakınmaya çalıştık. Hatta bazı arkadaşlarımızın dikkatlerinden kaçmayan, “Şayet hadis sahih ise...” şeklinde kullandığımız ifadeler de bu ihtiyatın bir sonucudur. Geleneğimizde birçok âlimin kullandığı “*in sahha*” tabiri, sözü edilen hadisin metni hakkında bazı endişelerin bulunduğu, aslında sahih olmayan bu metnin sahih sayılması

hâlinde ne şekilde değerlendirilebileceğini belirtmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, her bir hadis hakkında kabul veya ret şeklinde mutlaka kesin bir değerlendirmenin yapılması beklenmemeli, kullanılan bu ihtiyatlı üslup da yadırganmamalıdır.

f) Araştırmalarımız esnasında hadis CD'leri kullanmadığımız hâlde, dipnotlarda hayli erken dönem kaynaklarına atıfta bulunulması ve dipnotların zenginliği hemen herkes tarafından takdir görmüştür. Elbette bunun ne kadar zaman gerektirdiğini ve durmak, yorulmak bilmez bir mesai aldığımızı bu işin ehli fazlasıyla bilir.

İşte bütün bu tepki ve değerlendirmelerden makul olanlar dikkate alınarak çalışma baştan sona tekrar gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Buna rağmen eserin hâlâ tashih edilmeyi beklediğini, bunun ancak siz değerli okuyucularımızın tespit ve tenkitleriyle gerçekleşebileceğini ve bu hususta gelecek her türlü katkıya can u gönülden müteşekkir olacağımızı ifade etmek isteriz.

Şu âna kadar aldığımız tepkiler göstermektedir ki sünnetin anlaşılması ve yorumlanmasında sahabe belirleyici bir çıkarı açmıştır. Sahabenin farklı bakış ve yaklaşımlarını ele alan bu mütevazı çalışma, günümüz hadis-sünnet çalışmalarına, özellikle de yöntem arayışlarına hayli malzeme vermişse, hatta belli ölçüde katkı sunmuşsa kendimizi bahtiyar hissedeceğiz.

Gayret bizden, tevfik Rabbimizdendir.

Bünyamin ERUL

Şubat 2004, Ankara